

Türkiye’de Orta Gelirli Sınıfın Profili

Eda Balıkçiođlu¹, Başak Dalgıç²

Özet

Bu çalışmada, Gelir ve Yaşam Koşulları Anketleri’nden (GYKA) elde edilen verilerden faydalanılarak 2005-2011 döneminde Türkiye’deki orta gelirli sınıfın profili sunulmaktadır. Göreli bir gelir ölçütü kullanarak Türkiye’deki orta sınıfı belirlendikten sonra bu sınıf içerisinde yer alan bireyler, cinsiyet, eğitim durumu, çalışılan sektör ve yaşadıkları bölgeye göre de incelenmektedir. Daha sonra orta sınıftaki gelir eşitsizliğinin durumu Türkiye’deki genel eşitsizlikle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonuçları, 2005-2011 döneminin genelinde Türkiye’nin yaşadığı pozitif büyüme sürecinden orta sınıfta yer alan bireylerin faydalanamadığına işaret etmektedir. Orta sınıftaki gelir eşitsizliği ülke geneline oranla düşük ve durağandır. Bununla birlikte ilgili dönemde, Türkiye’deki gelir eşitsizliğinde meydana gelen sınırlı iyileşmenin orta gelirli hanehalklarının görece refahında bir iyileşmeyi sağlamaktan uzak olduğu da çalışmanın önemli bulgularındandır.

Anahtar Kelimeler: *Orta Gelirli Sınıf, GYKA, Türkiye*

JEL Sınıflandırmaları: *D31, I30*

1 Kırıkkale Üniversitesi, Maliye Bölümü, Kırıkkale, Türkiye,
E-posta: edabalikcioglu@kku.edu.tr, Tel:+90 318 3574242-2498

2 Hacettepe Üniversitesi, Maliye Bölümü, Ankara, Türkiye,
E-posta: basakcakar@hacettepe.edu.tr, Tel: +90 312 297 8675, Fax: +90 312 299 2063

Abstract

Utilizing the data from Surveys on Income and Living Conditions (SILC), this paper provides a general profile on the middle-income-class in Turkey over the period 2005-2011. In order to define middle-class, a relative income measure is employed and the households in this class are also investigated considering their gender, education level, region and sector of economic activity. The results of the study suggest that individuals in middle-income-class could not have benefited from the positive growth experienced by Turkey from 2005 to 2011. Income inequality in middle income is low and more stable with respect to general inequality. Another significant finding of the study is that the limited progress in income inequality over 2005-2011 period could not have provided an increase in welfare of the households in middle-income-class.

Keywords: *Middle-income-class, SILC, Turkey*

JEL Classifications: *D31, I30*

---

1. Giriş ve Literatür Özeti

Orta sınıf kavramı sosyoloji, iktisat ve siyaset alanlarında sıklıkla tartışılan bir kavramdır. Ağırlıklı olarak yaşanan çevreye, gelire ya da yapılan işe dayanarak yapılan “orta sınıf” tanımlamalarından yola çıkılarak; bu sınıfta yer alan bireylerin toplumlarda üstlendikleri rollerle ilgili de çeşitli tartışmalar ortaya atılmıştır. Örneğin Marx’a göre orta sınıflar kapitalistlerin yardımcısıdır ve onlarla aynı pozisyonda değerlendirilirler. Weber’e göre ise orta sınıflar modern toplumlarda bürokrasinin büyümesi ve kapitalist üretimin rasyonalizasyonu ile oluşmuşlardır. Her ikisinde de sınıf oluşumunda iktisadi çıkarlar önemlidir. Orta sınıfın tanımı ve önemi konusundaki tartışmalar, orta sınıfın iktisadi alandaki pozisyonuna yayılarak devam etmektedir.

Khakhulina (2001) orta sınıfla ilgili yapılan çalışmalarda kullanılan kriterleri aşağıdaki şu şekilde belirtmektedir: (i) Bireylerin ekonomik ve finansal durumu (gelir, tasarruf, hanehalkı sayısı), (ii) konut durumları (konut sahipliği, konutun yenilenmesi, konutla ilgili yapılacak değişiklik planları), (iii) eğitim düzeyi, mesleki durum, (iv) ekonomik ve sosyo-politik reformların varlığı, (v) politik tercihleri. Öte yandan, meslek, eğitim ve çalışma koşullarına göre yapılan orta sınıf tanımlamalarının yapıldığı çalışmalar kısıtlı olup ve çalışmalarda yoğunlukla gelir grubuna ilişkin tanımlar kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde 19. yüzyılda sınıf ayrımlarında eğitim ve mesleki durumlar ön plandayken, 20. yüzyılda gelirin en önemli belirleyici olduğu görülmektedir (Pressman, 2009; Bigot vd. 2011). Bu dönemde yeni orta sınıf olarak beyaz yakalı işçi tanımı da ortaya çıkmış olup orta sınıf, profesyonel ve yöneticilerden oluşmaktadır (Mills, 1951).

Gelire göre yapılan sınıflandırmalarda orta gelir sınıf ölçümlenebilmekte, hızlı değişen mesleki faaliyetler dikkate alınmamaktadır. Orta sınıfla ilgili bu tip bir tanım ülkelerarası karşılaştırmalara da izin vermektedir (Birdsall vd. 2000: 3-4). İlgili çalışmalarda genel olarak, Gelir ve Yaşam Koşulları Anketleri, İşgücü Araştırmaları ya da Hanehalkı Bütçe Anketlerinde ayrıntılı bir şekilde yer verilen gelir bilgilerinden faydalanılmaktadır. Orta gelir sınıfı ile ilgili literatür incelendiğinde, ilk olarak Throw’un (1984), orta gelir sınıfını, bir ülkedeki medyan gelirin %75-%125 aralığındaki grubu oluşturan bireyler olarak tanımladığı görülmektedir. Birdsall vd. (2000), Salimeno (2006), Pressman (2009) de orta gelir sınıfı benzer şekilde tanımlanmıştır. Davis ve Huston (1992) orta gelir sınıfını medyan gelirin %50-%150 aralığındaki grubu oluşturan gelirler

olarak belirlemişler, Bigot vd. (2012) ise çalışmalarında bu aralığı %70-%150 olarak almışlardır. Bununla birlikte, Birdsall vd. (2000) özellikle gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde böyle bir grupta yer alan bireylerin yoksulluk sınırının altında çıkabileceğini ve dolayısıyla yoksul olarak da sınıflandırılabilirliğini ifade etmişlerdir. Easterly (2000), Khakhulina (2001) ve Atkinson ve Brandolini (2011) ise gelir dağılımının en yüksek %20'lik dilimi ile en düşük %20'lik dilimi arasında kalan bireyleri orta sınıf olarak belirtmişlerdir.

Milanovic ve Yitzaki (2002) çalışmalarında 111 ülke inceledikleri çalışmalarında Dünya nüfusunun %11'inin orta sınıf olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Elwell (2014) hanehalkı bütçe anketlerini kullanarak yaptığı çalışmada, ABD'de yaşayan hane halklarının yaklaşık olarak %60'ının orta sınıfı oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Easterly (2001), Dünya bankası kalkınma raporlarının verilerini, petrol üreticisi ülkeleri ele alarak incelemiştir. Analiz sonuçlarında orta sınıfın kişi başına düşen gelirindeki artışın, alt yapı ve eğitim harcamaları ile demokrasi ve kentleşme üzerinde olumlu etkiler yarattığını öne sürmüştür.

1980 yılından itibaren Özal dönemiyle birlikte Türkiye'de de orta sınıf kavramı önemli hale gelmiştir. Bu sınıfı küçük ve orta ölçekli işletmeler ve kendi işinde çalışanlar ve özel sektörde maaşlı olarak çalışanlar oluşturmaktadır (Waterbury, 1992). Buna göre, orta sınıfı çoğunlukla ticari ve zirai kazanç elde edenler oluşturmakta olup, bu sınıf kendi iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirirken kamu sektöründen de destek almaktadırlar. Türkiye'de orta sınıfa ilişkin iktisadi boyutta yapılmış çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bunlardan Yılmaz (2007, 2012), çalışmalarında Türkiye'de orta gelir sınıfını tanımlamaya yönelik anket çalışmaları yapmıştır. İlk olarak 2007 yılında gerçekleştirdiği çalışmasını 2012 yılında revize ederek 5 yıllık süreçteki değişimleri gözlemlemiştir. Çalışmada orta gelir sınıfının gelir düzeyini tanımlamaktan çok ankette yer alan kişilerin orta sınıfı nasıl algıladığı, sosyal, siyasi ve kültürel anlamda nasıl nitelendirdiği araştırılmıştır.

Yukarıdaki bahsi geçen literatür ve tartışmalardan hareketle bu çalışmanın amacı gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'de orta gelirli sınıfın profilini 2005-2011 döneminde bireylerin sosyoekonomik özelliklerini de dikkate alarak sunmaktır. 2006-2012 döneminde TÜİK tarafından yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Anketleri'ne (GYKA) dayanan çalışmamızda, Bigot vd. (2012)'yi takip etmekte orta gelir sınıfını hanehalkı medyan kullanılabilir gelirinin %70'i ve %150'si arasında kalan fertler

olarak tanımlamaktayız. Dolayısıyla, çalışmada orta sınıfı tanımlamak için bireylerin meslek ve eğitim durumlarını temel alan bir yaklaşım kullanmak yerine görece bir gelir ölçütü kullanmakta ve aslında gelir dağılımının ortasında kalan bireyleri orta sınıf olarak belirlemekteyiz. Bu tanıma göre Türkiye’de 2005-2011 döneminde orta gelir grubunun varlığı ve evrimine ilişkin genel bir çerçeve çizdikten sonra Türkiye’de orta sınıf içerisinde yer alan bireyleri cinsiyet, eğitim durumu, çalışılan sektör ve hane halkının yaşadığı yere göre değerlendirilmektedir. Çalışmada son olarak orta sınıfın gelir dağılımındaki değişimler incelenmektedir. Çalışmanın 2. bölümünde, analizlerde kullanılan veri setiyle ilgili bilgiler verildikten sonra Türkiye’deki orta gelirli sınıf tanımlanmakta ve orta gelirli sınıfın sosyo-ekonomik profili sunulmaktadır. 3. bölüm sonuç ve değerlendirmelere ayrılmıştır.

2. Veri Seti ve Bulgular

Bu çalışmada yapılan analizler 2006-2012 zaman diliminde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları’ndan (GYKA) elde edilen kesit verilerine dayanmaktadır. GYKA, hane halkları ve bireylerin yaşam koşullarına ilişkin gelir, yoksulluk, sosyal dışlanma vb. bilgileri elde etmek amacıyla, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafın talep edilen hedef değişkenler doğrultusunda 2006 yılından beri düzenlenmektedir. Huzur evlerinde, hapishanelerde, askeri kışlalarda, hastanelerde, otellerde ve çocuk bakım merkezlerinde yaşayanlar ile göçmen nüfus hariç, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki tüm aileler ve bu ailelerin bireyleri, örneklem seçimi kapsamındadır. GYKA, gelir ve yaşam koşullarına ilişkin bilgilerin yanında cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi (7 eğitim seviyesi olarak kodlanmış³) gibi bireysel özelliklere ve bireylerin istihdam durumu, istihdam edildikleri yer ve örneğin çalıştıkları sektörle ilgili bilgiler de içermektedir.

Çalışmada, orta sınıfı; bireylerin gelirinden yola çıkarak tanımlayan yaklaşımlar içerisinde Thurow (1984) ve Bigot vd. (2012)’nin yaklaşımı seçilmiştir. Adı geçen çalışmalarda medyan gelire yakın gelir sahipliğine odaklanılmış olup ilgili literatüre hakim olan bu tür bir yaklaşım, Türkiye’deki durumun diğer ülkelerle karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Buna göre medyan gelirin sırasıyla %70’i ve %150’si olarak belirlenen alt ve üst sınırları analiz dönemindeki her yıl için ayrı ayrı hesaplanmıştır. GYKA’da hanehalkları ve bireylerin geliriyle ilgili veriler bir önceki yıldaki

3 Okur-yazar olmayan; okur-yazar olup bir okul bitirmeyen; ilköğretim mezunu; ortaokul, mesleki ortaokul ve ilköğretim mezunu; genel lise mezunu; mesleki veya teknik lise mezunu; yüksek okul, fakülte ve üzeri.

parasal gelire dayandığından analizler 2005-2011 dönemini kapsamaktadır.

Orta sınıfı tanımlamaya ilişkin hesaplamalarda kullanılan gelir ölçütü eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirdir. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri, hane halkı net kullanılabilir gelirinden hesaplanmıştır. Hane halkı kullanılabilir geliri, hanedeki bütün fertlerin bireysel gelirleri⁴ toplamından düzenli ödenen vergilerin ve diğer hane ya da hane dışı diğer fertlere yapılan transferlerin çıkarılmasıyla elde edilir. Eşdeğer kullanılabilir gelir hesabında, hanedeki yetişkin ve çocuk sayısı ile bunların bileşimi dikkate alınır. Bunun amacı, hane halklarının gıda ve giysi gibi bireysel tüketimlerinin yanı sıra konut harcamaları gibi ortak tüketimlerini de göz önünde bulundurmaktır. Dolayısıyla, farklı büyüklüğe ve fert bileşimine sahip hanelere ait bireylerin gelirleri, haneye giren toplam geliri toplam fert sayısına bölmek yerine eşdeğer fert büyüklüğüne bölmekle bulunur. Çalışmada, eşdeğer hane halkı gelirini hesaplamak için OECD ölçeğinden faydalanılmıştır. Buna göre, hanedeki ilk yetişkin 1; 14 yaşın üzerindeki diğer yetişkin bireyler 0.5; 15 yaşın altındaki bireyler (çocuk) 0.3 ağırlığını almıştır⁵. Bu şekilde hane büyüklüğünün kaç eşdeğer ferde denk geldiği bulunmuş ve her bir hanenin toplam yıllık kullanılabilir geliri⁶ eşdeğer hane halkı büyüklüğüne bölünerek eşdeğer gelir hesaplanmıştır.

Çalışmada, Türkiye’de orta sınıf tanımlandıktan sonra ilgili dönemde orta sınıfın toplam nüfus içerisindeki payı ve gelir durumundaki değişimlere bakılmıştır. Daha sonra Türkiye’de orta sınıf içerisinde yer alan bireyler cinsiyet, eğitim durumu, çalıştıkları sektör gibi çeşitli özelliklerine göre incelenmiştir. Bununla birlikte, orta sınıftaki gelir dağılımıyla ilgili bilgi sahibi olmak amacıyla dağılımının farklı kısımlarına odaklanan eşitsizlik ölçütleri kullanılmıştır. Bunlardan Gini katsayısı gelir dağılımının orta kısmına duyarlı bir eşitsizlik ölçütüdür. Bir diğeri genelleştirilmiş entropi eşitsizlik ölçütlerinden Theil endeksi olup Gini’nin aksine gelir dağılımının her iki ucuna da duyarlıdır.

Tablo 1.’de GYKA kesit verilerinden elde edilen orta sınıf gelirinin alt ve üst sınırları ile bu sınırlara göre belirlenen gelir gruplarının dağılımı sunulmaktadır. 2005 yılından 2006 yılına geçildiğinde hanehalklarına ait eşdeğer medyan gelirden yaklaşık %15 oranında bir artış görülmekle birlikte takip eden yıllarda medyan gelir çok fazla değişmemektedir. Dolayısıyla Türkiye’de orta sınıfın gelirinin alt ve üst sınırlarının 2006 yılından itibaren

4 Nakdi ve aynı ücret-maaş-müteşebbüs gelirleri, menkul ve gayrimenkul kıymet gelirleri, transfer gelirleri.

5 Ölçeklemeyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Atkinson (1975).

6 Yıllık parasal gelir tüketici fiyat endeksi kullanılarak reel gelire dönüştürülmüştür.

değişiklik göstermediğini söylemek mümkündür. Bu durumda Türkiye’de, küresel çapta yaşanan bunalımın da etkisiyle 2007-2009 döneminde yaşanan negatif büyüme sürecinin⁷ etkili olmasının yanı sıra; 2005-2011 döneminin genelinde yaşanan pozitif büyüme sürecinden orta sınıfta yer alan bireylerin çok fazla faydalanamadığı söylenebilir.

Türkiye’de, gelir bazlı yaklaşıma göre tanımladığımız orta sınıfın hanehalkı popülasyonu içerisindeki payı ortalama %40 civarında olup bu oran⁸, AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür ve Türkiye yalnızca Litvanya’ya göre daha yüksek bir orta sınıf payına sahiptir⁹. Bununla birlikte diğer ülkelerle benzer biçimde Türkiye’de orta sınıf en geniş gelir grubunu oluşturmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta Türkiye’de yüksek gelirli sınıfın payının değil düşük gelir grubunun (yoksul) payının AB ülkelerine kıyasla yüksek oluşudur. Avrupa Birliği görelî yoksulluk sınırını eşdeğer kullanılabilir hane halkı medyan gelirinin çeşitli yüzdelelerini temel alarak hesaplamakta olup %70 de bu sınırlardan bir tanesidir. Bu sınıra göre AB ülkelerindeki düşük gelirli hanehalklarının oranı örneğin 2009 yılında %18-35 aralığında değişirken %31’lik oranla Türkiye söz konusu ülkelerin hemen hepsinden daha yüksek yoksulluk payına sahiptir¹⁰. Tablo 1.’den edinilecek bir başka bilgi orta gelirli sınıfın payında incelenen dönemde meydana gelen artıştır. 2005 yılından 2011 yılına düşük ve orta gelirli sınıfların payında bir düşüş gözlemlenirken orta gelir grubunun payında ve dolayısıyla sayısındaki artış dikkat çekicidir. Bununla birlikte orta sınıfın payı krizin başlangıç dönemi sayılabilecek 2007’den 2008’e geçişte hafifçe düşmüş hemen ardından 2009 yılında ise tekrar artmıştır.

7 Türkiye küresel ekonomik krizden üst-orta gelir grubundaki diğer ülkelere kıyasla çok daha fazla etkilenmiştir. 2007-2009 dönemindeki dönemde ortalama büyüme oranı 0.2 iken ilgili dönemde bundan daha kötü performans sergileyen tek OECD ülkesi Meksikadır (Dünya Bankası, 2014).

8 Hane halkı bütçe anketlerine ve gelir bazlı bir tanıma dayanarak yaptığı çalışmasında Aydın (2012), bizim çalışmamızdan daha önceki bir dönem olan 2003-2006 döneminde Türkiye’de, orta gelir grubunun payını ortalama %39 olarak belirtmektedir.

9 Bkz. Bigot, R., Crouette, P., Muller, J., Osier, G. (2012).

10 Türkiye’deki yoksulluk üzerine, orta sınıfa kıyasla daha geniş bir literatür bulunmaktadır. Söz konusu dönemde Türkiye’de yoksulluk oranı düşüş göstermiş olsa da de görelî yoksulluk göz önüne alındığında, büyümeden düşük gelir gruplarındaki hane halklarının yeterince yararlanamadığı görülmektedir. İlgili dönemde Türkiye’deki yoksulluğun durumuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Dalgıç vd. (2015); Şeker ve Dayıoğlu (2014); Şeker ve Jenkins (2013); Aran vd. (2010).

Tablo 1. Türkiye’de Orta Gelirli Sınıfın Belirlenmesi ve Dağılımı (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Orta sınıfa ait gelirin alt ve üst sınırlarının belirlenmesi</i>							
HH medyan gelir	3695.01	4263.98	4121.57	4117.53	4257.01	4242.49	4366.77
70%HH medyan gelir	2586.51	2984.78	2885.10	2882.27	2979.91	2969.74	3056.74
150%HH medyan gelir	5542.51	6395.97	6182.35	6176.30	6385.51	6363.74	6550.16
<i>Gelir gruplarının yüzde dağılımları</i>							
Düşük Gelir Grubu(DG)	32.55	31.32	31.24	32.19	31.42	31	31.24
Orta Gelir Grubu(OG)	38.24	41.64	40.41	39.99	41.01	41.16	41.06
Yüksek Gelir Grubu(YG)	29.21	27.04	28.35	27.82	27.57	27.83	27.7
Gözlem sayısı	42,795	42,458	43,755	45,362	45,389	56,438	65,472

Kaynak: Yazarların GYKA kesit verilerini kullanarak yaptıkları kendi hesaplamalarıdır.

Tablo 2.’de orta sınıfın ve diğer gelir gruplarının ortalama geliri ile yıldan yıla değişimi görülmektedir. Öncelikle, orta sınıftaki hanehalklarına ait eşdeğer fert geliri; hanehalklarının tamamının ortalama gelirinden düşüktür. Söz konusu dönemde orta sınıfın ortalama geliri, düşük gelir grubu ortalama gelirinin yaklaşık 1.3 katı iken, yüksek gelir grubunun ortalama geliri orta sınıfının 1.6 katıdır. 2005-2011 döneminde, oransal olarak bakıldığında eşdeğer kullanılabilir fert gelirindeki en yüksek artış düşük gelir gruplarında meydana gelmiş ancak söz konusu üç gelir grubunun ortalama gelirleri arasındaki makas kapanmamıştır. Dolayısıyla, ilgili dönemde Türkiye’de gelir eşitsizliğinde meydana gelen sınırlı iyileşmenin orta gelirli hanehalklarının görece refahında bir iyileşmeyi sağlamaktan uzak olduğu söylenebilir^{11,12}. Öte yandan orta sınıf ve düşük gelir gruplarındaki fertlerin gelir düzeylerinde düşüşlerin daha sıklıkla gerçekleştiği ancak yüksek gelir grubundaki fertlerin ortalama gelirinin 2007 yılı dışında istikrarlı bir biçimde arttığı da görülmektedir.

11 Türkiye’deki gelir eşitsizliği göstergelerinde 2000’li yılların başından itibaren olumlu gelişmeler gözlenmiştir. Bununla birlikte, eşitlik bakımından Türkiye, halen gelişmiş ülkelerin çok gerisinde sadece Meksika’dan daha iyi konumdadır (Duman, 2011).

12 İlgili dönemde Türkiye’deki gelir eşitsizliğini gelir hareketliliği ile birlikte ele alan bir çalışma Güven vd. (2014)’e aittir. Yazarlar çalışmalarında, Türkiye’de 2005-2010 döneminde gerçekleşen gelir hareketliliğinin gelir eşitsizliğini azaltıcı nitelikte olmadığını ifade etmektedirler.

Tablo 2. Orta Sınıfın ve Diğer Gelir Gruplarının Ortalama Geliri ve Değişimi (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
DG<%70HHmedyan	1634.442	1991.863	1933.574	1883.726	1983.23	1956.85	2013.438
Ortalama Gelirdeki %Değişim		21.9	-2.9	-2.6	5.3	-1.3	2.9
%70HHmedyan<OG<%150HHmedyan	3887.27	4504.12	4323.20	4345.36	4480.20	4460.98	4599.51
Ortalama Gelirdeki %Değişim		15.87	-4.02	0.51	3.1	-0.42	3.2
%150HHmedyan<YG	10251.36	11598.59	11163.27	11343.39	11500.7	11545.63	11688.01
Ortalama Gelirdeki %Değişim		13.14	-3.75	1.61	1.39	0.39	1.23

Kaynak: Yazarların GYKA kesit verilerini kullanarak yaptıkları kendi hesaplamalarıdır.

Buraya kadar GYKA verilerinden faydalanarak orta sınıfta yer alan hanehalkı gelirin alt ve üst sınırları hesaplandıktan sonra Türkiye’de 2005-2011 döneminde orta gelir grubunun varlığı ve evrimine ilişkin genel bir fikir verilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, orta sınıfı belirlemek için kullandığımız tanımın orta sınıfın; sanayileşme ile ortaya çıkan yeni üretim süreçleri sonunda bireylerin meslekleri ve eğitim düzeyleri ile sıkı sıkıya bağlantılı tanımlarından farklılaştığıdır. Başka bir deyişle, çalışmada orta sınıfı tanımlamak için bireylerin meslek ve eğitim durumlarını temel alan bir yaklaşım kullanmak yerine görece bir gelir ölçütü kullanılmış ve aslında gelir dağılımının ortasında kalan hanehalkları orta sınıf olarak tanımlanmıştır¹³. Dolayısıyla orta sınıfla ilgili yaptığımız bu tür analizler diğer ülkelerle karşılaştırma yapma imkânı tanıdığı gibi Türkiye’deki mevcut gelir dağılımıyla ilgili bilgiler de sunmaktadır.

Çalışmanın bir sonraki aşamasında, orta sınıfta yer alan hanehalklarının çeşitli sosyoekonomik gruplar içerisindeki dağılımı ele alınmaktadır. Söz konusu gruplar sırasıyla fertlerin cinsiyet, eğitim durumu, yaşadıkları yer ve çalıştıkları sektör göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Tablo 3.’de orta sınıfta yer alan hane halklarının cinsiyetine göre dağılımı görülmektedir. Buna göre, orta sınıf içerisindeki kadın-erkek dağılımı yıllar içerisinde fazla değişiklik göstermemiş olup kadınların payı erkeklere kıyasla hafifçe yüksektir.

Tablo 3.’den görülebilecek bir diğer bulgu orta sınıftaki hanehalklarının eğitim düzeyine göre dağılımıdır. Buna göre, orta sınıfta yer alan bireylerin eğitim durumları Türkiye’nin genel eğitim düzeyini yansıtmaktadır. Orta sınıf içerisinde en yüksek paya ilköğretim mezunları ve altı, en düşük paya ise yüksek öğrenim mezunları sahiptir. Bununla birlikte burada görülen eğitim düzeyine göre dağılım, Türkiye’de yoksulluk üzerine var olan literatürdeki çalışmalarla da benzerlik göstermektedir Örneğin Dalgıç vd.

13 Bkz. Birdsall, vd. (2000).

(2015), çalışmalarında yoksul nüfusun eğitim durumuna göre dağılımını hane reisinin eğitim düzeyini temel alarak incelemişlerdir. Yazarlar yoksul nüfustaki hane reislerinin eğitim düzeyinin yoksul olmayanlara göre daha düşük olduğunu, eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk riskinin azalttığını belirtmişlerdir¹⁴. Öte yandan Türkiye gibi göreceli yoksulluk oranının ve gelir eşitsizliğinin yüksek; kişi başına düşen gelir ile eğitimde ve diğer sosyal alanlardaki fırsat eşitliğinin düşük olduğu bir ülkede, gelir ölçütüne dayanarak tanımlanan bir orta sınıfın içerisine yoksul ve/veya yoksun olarak nitelendirilebilecek bireylerin de dahil olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla burada gözlenen orta sınıfa ait eğitim profilinin yoksul kesimin eğitim profili ile çakışması doğaldır. Orta sınıfın eğitim düzeyine göre dağılımına bakıldığında dikkat çeken bir diğer bulgu yüksek öğrenim mezunlarının orta sınıf içerisindeki payının yıllar içerisinde artmış olmasıdır.

Orta sınıfta yer alan hanehalklarının yaşadıkları yere göre dağılımına bakıldığında, kentsel bölgelerde yaşayan orta sınıfa ait hanehalklarının payının kırsal bölgelerde yaşayanlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Dahası kırsal nüfusun orta sınıf içerisindeki payı 2005-2011 döneminde belirgin biçimde gerilemişken, kentsel nüfusunki artmıştır. Bu bulgu, Türkiye’de kırsal bölgelerde düşük gelir grubunda yer alan hanehalklarının payının artması ve yüksek gelir grubunda yer alan hanehalklarının payının azalması¹⁵ sonuçlarıyla birleştirildiğinde kentlerde yoksul gelir grubundan orta sınıfa geçiş oranının daha yüksek olduğu ve bu geçişin yıllar içerisinde arttığı söylenebilir.

Tablo 3.’de son olarak orta sınıfa dahil hanehalklarının çalıştıkları sektöre göre dağılımları ele alınmıştır. İlgili dönemde Türkiye’de tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne doğru gerçekleşen yapısal dönüşümle paralel olarak orta sınıfın tarımdaki payı azalırken sanayi ve hizmetler sektöründeki payı artış göstermiştir. Bununla birlikte en fazla artış hizmetler sektöründe gözlemlenmektedir.

---

14 Benzer sonuçlar ve açıklamalar için bkz. Acar ve Başlevent (2014), Şeker ve Dayıoğlu (2014).

15 Bahsedilen sonuçlara bütünlüğün bozulmaması açısından Tablo 3.’de yer verilmemiştir. Ancak bu sonuçlar talep edildiği takdirde yazarlar tarafından sunulabilir.

Tablo 3. Fert Özelliklerine göre Türkiye’de Orta Gelirli Sınıfın Profili

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Cinsiyet</i>							
Kadın	51.26	51.09	51.17	50.82	50.82	51.04	51.14
Erkek	48.74	48.91	48.83	49.18	49.18	48.96	48.86
<i>Eğitim</i>							
Okur yazar olmayan / bir diplomaya sahip olmayanlar	23.10	21.98	21.64	21.73	21.84	19.99	20.93
İlkokul	44.21	43.57	42.42	41.82	40.37	39.39	39.06
Ortaokul	15.80	16.50	16.75	17.65	18.58	19.78	20.22
Genel Lise	8.51	9.47	9.97	9.63	9.78	9.19	8.54
Meslek Lisesi	5.79	6.00	6.30	6.82	6.62	6.62	7.18
Yüksek Öğrenim	2.59	2.48	2.92	3.35	3.81	4.03	4.07
<i>Hanehalkının yaşadığı yer</i>							
Kır	41.31	41.46	39.22	36.43	33.80	33.81	33.83
Kent	58.69	58.54	60.78	63.57	66.20	66.19	66.17
<i>Sektör (hane_referans)</i>							
Tarım	37.46	37.64	33.12	32.85	30.81	30.02	29.39
Sanayi	18.04	18.62	20.79	18.52	19.27	19.13	19.61
Hizmet	44.50	43.74	46.09	48.63	49.93	50.84	51.00
Gözlem Sayısı	42,795	42,458	43,755	45,362	45,389	56,438	65,472

Kaynak: Yazarların GYKA kesit verilerini kullanarak yaptıkları kendi hesaplamalarıdır.

Tablo 4.’de 2005-2011 döneminde, Türkiye’de orta sınıftaki gelir dağılımına ilişkin göstergelere ve orta sınıftaki gelir eşitsizliğini genel eşitsizlikle karşılaştırmak üzere genel eşitsizlik göstergelerine yer verilmiştir. Söz konusu dönemde genel eşitsizliğin dalgalı bir seyir gösterdiği gözlenmekle birlikte, 2011 yılında eşitsizliğin 2005 yılına göre kısmen düştüğü görülmektedir. Orta sınıftaki eşitsizlik göstergelerine bakıldığında eşitsizliğin söz konusu dönem boyunca neredeyse hiç değişmediği gözlemlenmektedir. Buna göre, Tablo 2.’deki sonuçları destekleyecek biçimde Türkiye’de gelir eşitsizliğinde meydana gelen sınırlı iyileşmeden orta gelirli bireylerin çok faydalandığını söylemek güçtür. Bununla birlikte bu durum, orta sınıftaki bireylerin daha alt ya da daha üst gelir gruplarına geçişleri şeklinde tanımlanacak olan gelir hareketliliğin düşük olduğuna da işaret etmektedir. Tablo 4.’de 2008 küresel ekonomik kriz dönemine bakıldığında genel eşitsizlikteki artıştan orta sınıfın etkilenmediği gözlemlenmektedir. Genel eşitsizlikteki söz konusu artışın Theil endeksinde Gini endeksine göre daha belirgin olduğu dikkat çeken bir başka gözlemdir. Theil endeksinin gelir dağılımının uç gruplarına daha duyarlı olduğu göz önüne alındığında, krizin Türkiye genelinde alt ve üst gelir grupları arasındaki eşitsizliği arttırdığı ancak orta sınıfın gelir dağılımını çok fazla etkilemediği söylenebilir.

Tablo 4. Türkiye’de Orta Gelir Sınıfının Eşitsizlik Profili (2005-2011)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>Genel eşitsizlik</i>							
Gini	0.430	0.408	0.409	0.420	0.408	0.411	0.407
Theil	0.324	0.287	0.287	0.306	0.286	0.293	0.287
<i>Orta sınıftaki eşitsizlik</i>							
Gini	0.123	0.122	0.122	0.122	0.121	0.123	0.123
Theil	0.023	0.023	0.023	0.023	0.22	0.23	0.23
Gözlem Sayısı	42,795	42,458	43,755	45,362	45,389	56,438	65,472

Kaynak: Yazarların GYKA kesit verilerini kullanarak yaptıkları kendi hesaplamalarıdır.

3. Sonuç

Gelir düzeylerine göre belirlenen iktisadi grupların incelemeleri ekonomi literatüründe önemli bir yere sahiptir. Genellikle neoklasik iktisatçılar tarafından ülkelerin refahlarının artmasında önemli bir faktör olarak görülen orta sınıfın tanımlanması ve profili ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Orta gelir sınıfındaki hanehalkları incelendiğinde bu gruptaki bireylerin kendi içlerinde de homojen olmadıkları gözlenmektedir. Bununla birlikte nüfus içerisindeki paylarının yüksek olması nedeniyle orta gelir sınıfı siyasal ve politika uygulamalarına ilişkin süreçlerde toplumdaki en önemli grup olarak görülmektedir. Türkiye’de de özellikle 1980li yıllardan itibaren önemi artan orta gelir sınıfının profili incelendiğinde, bu grubun gelirden aldığı payın yüksek olduğu, gelirlerinde önemli bir değişiklik olmadığı, daha çok hizmetler sektöründe yer aldıkları görülmektedir. Bu açıdan politikaların ve harcamaların yönünü tayin eden orta sınıfın doğru bir şekilde tanımlanması ve gelir düzeyinin artırılmaya çalışılması ülkelerin kalkınmalarının sağlanmasında önem arz etmektedir.

Bu çalışmada 2005-2011 döneminde Türkiye’deki orta gelir sınıfı tanımlandıktan sonra ilgili dönemde bu grubun toplam nüfus içerisindeki payı ve gelir durumundaki değişimlere bakılmıştır. Daha sonra orta sınıfta yer alan hanehalklarının dağılımı cinsiyet, eğitim durumu, çalıştıkları sektör ve yaşadıkları bölgeye göre incelendikten sonra orta sınıf içerisindeki gelir dağılımına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre orta sınıfa ait gelirin sınırları ve bu sınıfta yer alan hanehalklarının toplam nüfus içerisindeki oranı yıllar içerisinde fazla değişiklik göstermemektedir. Bununla birlikte orta gelir sınıfı içerisindeki kadınların payı erkeklere göre yüksektir. Türkiye gibi yoksulluk oranının ve gelir eşitsizliğinin yüksek; kişi başına düşen gelir ile eğitimde ve diğer

sosyal alanlardaki fırsat eşitliğinin düşük olduğu bir ülkede, gelir ölçütüne dayanarak tanımlanan bir orta sınıfın içerisinde yoksul bireylerin dahil olması kaçınılmazdır. Bu önermeyi destekleyecek biçimde, orta sınıftaki bireylerin dağılımı eğitim düzeylerine göre incelendiğinde bu grubun eğitime ilişkin profilinin Türkiye’de göreceli yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerinki ile benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Orta gelir sınıfının kentsel bölgelerde kırsal bölgelere kıyasla daha yoğun olduğu görülmekle birlikte kırsal nüfusun orta sınıf içerisindeki payı analiz döneminde belirgin biçimde gerilemiştir. 2005-2011 döneminin tamamı göz önünde bulundurulduğunda, bu dönemde gerçekleşen ortalama büyümeden orta sınıfta yer alan bireylerin faydalanamadığı görülmektedir. Orta sınıftaki gelir eşitsizliği ülkedeki genel gelir eşitsizliğine oranla düşük ve durağandır. Bununla birlikte 2005-2011 döneminde gelir dağılımında meydana gelen sınırlı iyileşme orta gelirli hanhalklarının göreceli refahında bir iyileşme sağlayamamıştır.

Kaynakça

Acar, A. ve Başlevent, C., (2014), "Examination of the Transition of Turkish Households into and out of Poverty Between 2007-2010", Betam Working Paper Series, 15.

Bigot, R., Croutte, P., Muller, J. ve Osier, G., (2012), "The Middle Classes in Europe: Evidence from the LIS Data", LIS Working Paper Series, No. 580.

Easterly, W., (2001), "The Middle Class Consensus and Economic Development", Journal of Economic Growth, 6, s. 317-335.

Güven, A., Dalgıç, B. ve Tansel, A., (2014), "Gelir Hareketliliği Eşitsizlikleri Azaltabilir Mi? Türkiye Örneği", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2014/7.

Wright, E. O., (2000), *Classes*, New York: Cambridge University Press.

Waterbury, J., (1992), "Export-led Growth and the Center-right Coalition in Turkey", *Comparative Politics*. 24(2), s. 127-145.

Milanovic, B. ve Yitzhaki, S., (2002), "Decomposing World Income Distribution: Does the World Have a Middle Class?", *Review Of Income And Wealth*, Series 48, Number 2.

Şeker, D. S. ve Dayıoğlu, M., (2014), "Poverty Dynamics in Turkey", *Review of Income and Wealth*, DOI: 10.1111/roiw.12112.

Şeker, D.S. ve Jenkins, S.P., (2013), "Poverty Trends in Turkey", IZA Discussion Paper, 7823.

Yılmaz, H., (2007), *Türkiye'de Orta Sınıfı Tanımlamak: Ekonomik Düzeyler, Siyasal Tutumlar, Hayat Tarzları, Dinsel-Ahlaki Yönelimler*, www.hakanyilmaz.info, Erişim Tarihi: 12.11.2010.

Birdsall, N., Graham, C. ve Pettinato, S., (2000), "Stuck in the Tunnel: Is Globalization Muddling the Middle Class?", *Center on Social and Economic Dynamics*, Working Paper No. 14.

Atkinson, A. B., ve Brandolini, A., (2011), "On the Identification of the "Middle Class"", *Ecineq Working Paper Series*, WP 2011 – 217.

Khakhulina, L., (2001), "The Subjective Middle Class: Income, Material Situation, and Value Orientations", *Sociological Research*, 40(4), s. 71-92.

Davis, J. C., ve Huston, J. H., (1992), "The Shrinking Middle-Income Class: A Multivariate Analysis", *Eastern Economic Journal*, s. 277-285.

Panchev, S., (2013), "Defining and Measuring the Middle Class in Bulgaria", *Institute for Market Economy*.

Azevedo, J. P., ve Atamanov, A., (2014), "Pathways to the Middle Class in Turkey: How Have Reducing Poverty and Boosting Shared Prosperity Helped?", World Bank Policy Research Working Paper, 6834.

Yıldırım, C., (2012), "Orta Sınıfa İktisadi Yaklaşım", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7(1).

Pressman, S., (2009), "Public Policies and the Middle Class Throughout the World in the Mid 2000s", LIS Working Paper Series, No. 517.

Thurow, L., (1984), "The Disappearance of the Middle Class", New York Times, 5, 2.